Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift

Stiftshistorisk småskrift
Lunds stift

Nr 8 2016

© 2016 Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift och författarna
Redaktör Jan–Olof Aggedal
Tryckt i Lund
Grafisk form Jan–Olof Aggedal
Foto framsida Jan-Olof Aggedal

FÖRORD

När kontraktsprosten Alf Fors lämnade sitt uppdrag som kontraktsprost i Lunds stift berättade han några episoder från sitt prästsliv för några prostkolleger. Vid detta tillfälle föddes idén hos mig om att be honom att skriva ner sin historia hur det varit att leva sitt liv som präst i Svenska kyrkan. Som, vid det tillfället, avgående ordförande för Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift frågade jag Alf om han kunde tänka sig att berätta om de senaste femtio åren i Svenska kyrkan i en artikel för småskriften. Nu har vi glädjen att publicera hans berättelse "'Så att jag får gå in till Guds altare' Några reflektioner efter 40 år som präst". Ibland tänker jag att fler skulle skriva ner sina livsberättelser och upplevelser av att vara präster, diakoner, pedagoger, musiker i kyrkans tjänst. För framtiden kan dessa berättelser bli viktiga tidskapslar från vår tid.

Den största kyrkohistoriska händelsen år 2016 var en gemensam gudstjänst i Lunds domkyrka den 31 oktober 2016 då påven Franciskus och Lutherska världsförbundets president biskopen i Jordanien och det Heliga Landet Munib Younan skrev under ett samtalsdokument där det bland annat heter: "Katoliker och lutheraner bör alltid börja i enhetens perspektiv och inte splittringens, för att stärka det gemensamma även om det är lättare att se och erfara skillnaderna".

Det färgglada korset, som pryder denna skrift kommer från El Salvador, ramade in den historiska gudstjänsten. Korset är målat av konstnären Christian Chavarria Ayala från El Salvador. Korset som han målat är fullt med symbolik med hänvisningar till bibelcitat och dokumentet "Från konflikt till gemenskap" som katoliker och lutheraner enats om inför mötet i Lund. Högst upp på korset bjuder Jesus in till nattvard. Ett nattvardsbord som ser ut att vara öppet för alla, katolik som lutheran, och sägs symbolisera den längtan som finns att nå fram dit.

Det stiftshistoriska arbetet vilar tydligt på två ben. Dels att forska i dåtid för att bättre förstå det som varit, dels att dokumentera nutid och rädda det som räddas kan för framtida forskning. Så som vi lever och handlar nu blir framtidens historia. Till denna bidrar årets Småskrift.

Jan-Olof Aggedal

”Så att jag får gå in till Guds altare”
Några reflektioner efter 40 år som präst

Alf Fors

I sitt herdabrev till Lunds stift 1970 skriver biskop Olle Nivenius med en språklig elegans som var typisk för honom:

> Det är söndagsmorgon. Om en timme eller ett par skall klockorna ringa till högmässa över hela vårt stift. Från Brunnby till Borrby, från Falsterbo till Flymen, från smålandsgränsen i norr till Smygehuk längst i söder skall klockklangen höras. Dalby Heligkorskyrka, äldst i Norden, låter kallelsen gå ut över Romeleåsens sluttning, och några mil därifrån vid foten av Söderåsen, svarar den unga S:t Petri i Klippan. Laurentiidomens högtidliga klang blandas med de ivriga tonerna från trästapelsklockan vid Jämshögs kapell. En musik över bygden, ett paraply av klockklang över Blekinge och Skåneland. Är det bara ett utslag av romantik att tänka på denna söndagssång över stiftet och vara glad för den? Knappast. Att klockklangen faktiskt finns här är ett konkret uttryck för en mycket reell verklighet: En kallelse som alltjämt söker oss, ett erbjudande också till vår generation om en gåva, en livsvärdering som är unik i världen.[1]

Det var till tjänst i en kyrka med denna självbild jag prästvigdes i Lunds domkyrka av biskop Nivenius (1914–2002) pingstdagen den 18 maj 1975 tillsammans med sju andra. Efter att fyrtio år senare ha pensionerats från kyrkoherdetjänsten i Kvidinge församling och prostuppdraget i Åsbo kontrakt, är det lätt att konstatera att kyrkan har förändrats på många sätt under dessa år. Det handlar om organisation och administration, från frivilligkyrka till en mängd anställda, men också om lära och liv. Vi kan ha olika åsikter om detta, men det råder inget tvivel om att det gått rejäla hål i Nivenius paraply av klockklang från 1970 till i dag. I merparten av Lunds stifts kyrkor firades år 2015 inte längre söndaglig gudstjänst.

En söndag i påsktiden 2016 gjorde jag en förmodligen representativ undersökning. I en omkrets av tjugo km från min bostad, ungefär lika långt från Höör som Klippan, finns tjugoen kyrkor. Ska man tro tidningarnas predikoturer och pastoratens hemsidor var klockorna i fjorton av dem tysta denna söndag. Där firades ingen gudstjänst. I fyra annonserades mässa, i en familjemässa, i en musikgudstjänst och i ett fall hänvisning till gudstjänst i en bygdegård. Sannolikt ser det lika dant ut vilken söndag som helst, till och med på kyrkoårets stora dagar. Inte så många, inte ens av kyrkans anställda och förtroendevalda tycks det, instämmer med den gamle kyrkovaktmästaren i

[1] Olle Nivenius *Tjäna Herren med Glädje. Herdabrev till Lunds stift*. Lund 1970, s. 8.

Västra Sönnarslöv, som på sin ålders höst sa: ”Det blir ingen riktig söndag, om man inte vatt i kyrkan”.

Kyrkan och dess uttrycksformer har förändrats. Somligt har varit helt nödvändigt: en ny bibelöversättning, ny psalmbok och ny kyrkohandbok har varit till stor välsignelse; villkor och arbetsmiljö för anställda har förbättrats avsevärt; ansvar för natur och miljö har fått en självklar plats i våra beslut. Men vart tog gudstjänsten och det självklara firandet av Herrens uppståndelse på söndagarna vägen? Det var nog tämligen glest i bänkarna i en hel del kyrkor när klockorna ljöd varje söndag 1970, men deras ljud var ändå en manifestation och en kallelse till bygden, som varken misstolkades eller nedvärderades. Där gudstjänst firas tar kyrkan konkret gestalt på ett för alla syn- och hörbart sätt som en livsnödvändig angelägenhet. När klockorna tiger ropar stenarna om en kyrka som i värsta fall ser gudstjänstlivet som ett besvärande och dyrt bihang till administrationen. Vad gick, trots vår strävan, under mina fyrtio år som präst fel när det i dag regnar in betänkligt genom stiftsparaplyet.

Jag har blivit ombedd att skriva något om dessa fyrtio år, varav trettiotvå år i Lunds stift och åtta i Växjö stift. Det är mina personliga erfarenheter och reflektioner som återges och jag gör inte anspråk på att vara vetenskapliga. De handlar om iakttagelser och upplevelser som Herrens tjänare i glädje och sorg, helg och vardag, i uteslutande ganska små pastorat.

Högmässa Kvidinge kyrka 25/10 2015. Foto: Axel Fors.

Här följer uppgifter om de tjänster jag haft under åren. Jag anger även mina arbetsledare i förekommande fall:

19/5 1975–14/12 1975 Vik kyrkoadjunkt i Bjuvs pastorat (75%), Kropps pastorat (25%).	Kyrkoherde Lars Håkansson
15/12 1975–28/2 1977 Kyrkoadjunkt i Rödeby pastorat (50%), Lösens pastorat (50%).	Kyrkoherde Sven Salomonsson och kyrkoherde Kurt Ljungberg
1/3 1977–28/2 1982 Komminister i Örkelljunga pastorat.	Prosten H.B. Hammar, kyrkoherde Christer Uddling
1/3 1982–31/10 1987 Kyrkoadjunkt i Munka Ljungby pastorat. 1/11 1987–30/6 1995 Kyrkoherde i Bredaryds pastorat, Växjö stift.	Prosten Torsten Andersson, kyrkoherde Lennart Leuf
1/7 1995–31/10 2015 Kyrkoherde i Kvidinge pastorat.	
1/10 1997–31/10 2015 Kontraktsprost i Åsbo kontrakt.	

Kort personlig bakgrund

En livs levande biskop
besökte 1957 församlingen.
Föga visste förstaklassarna
om eros och agape
där vi förskrämda satt
bakom hans svarta rygg
och undrade om han var Gud
eller möjligen dennes semestervikarie.

Så har jag som vuxen försökt skildra min barndoms möte med den episkopala kyrkan. Pastoratet, där jag föddes och växte upp, med Riseberga och Färingtofta församlingar, visiterades hösten 1957 av biskop Anders Nygren (1890–1978). Det var då ännu en självklarhet att alla byns skolbarn skulle samlas i kyrkan vid ett sådant tillfälle. Jag minns ingenting av vad som sades

eller gjordes denna förmiddag i Färingtofta kyrka, som jag redan var bekant med eftersom mor tog mig med på gudstjänster då och då. Biskopen satt där vid dopfunten iklädd svartkappa. Jag hade den hösten börjat första klass och var ännu inte fyllda sju år.

Mitt första möte med Kristi kyrka på lokalplanet skedde vid mitt dop i vardagsrummet i mitt hem den 29 december 1950. Dopförrättaren, komminister Knut Lundberg (1915–1983), som sedermera skulle konfirmera mig 1964, då som pastoratets kyrkoherde, och assistera vid min prästvigning, anlände på cykel till dopförrättningen, som det hette på den tiden. Jag växte upp i ett arbetarhem i Skånes av många outforskade inre, en mil öster om Ljungbyhed. Far var skogsarbetare vid Domänverket. Jag tog så småningom realexamen och studentexamen i Klippan. Efter militärtjänst vid P6 i Kristianstad började jag teologiska studier i Lund vårterminen 1971.

Konfirmation Färingtofta kyrka augusti 1964. Kh Knut Lundberg.
Foto: Hemfoto, Ljungbyhed.

Konfirmation Kvidinge kyrka 50 år senare. Nu med präst och två ytterligare ledare. Fotograf okänd.

Mitt hem var allmänt folkkyrkligt. Mor lärde mig att be aftonbön och tog med mig till kyrkan. Församlingen präglades vid den tiden av det jag kallar folkvettskristendom. Det tillhörde allmänt gott uppförande att gå i kyrkan på större högtidsdagar och vid livets skiften. En del gick lite oftare än andra. Ingen talade om sin tro. Att göra det skulle vara ett tecken på att vara religiös, ett begrepp med negativ klang, ibland uttryckt som ”hällörad”. En nedsättande beteckning som kan avse såväl frikyrkliga som väckelsekristna inom kyrkan. Sådana fanns det dock väldigt få av i bygden. I min släkt av torpare och lantarbetare fanns inga präster och akademiska studier ytterst ovanliga.

Min kallelse gjorde sig möjligen påmind tidigt, då jag från tidig ålder ville leka präst och lånade ett av mors förkläden som mässhake och använde en pall som både altare och predikstol. Så tvingade jag mina föräldrar och en del släktingar att delta i ”gudstjänsterna”. Att det dög med endast en pall som inventarium förstår den som besökt Färingtofta kyrka, där predikstolen är belägen ovanför och sammanbyggd med altaret. Jag föddes in i denna självklara, enkla men språklösa tro. Den skulle komma att fördjupas av de två komministrar som innehade tjänsten i Färingtofta under min uppväxt. Henrik Boström (1927–1998), sedermera kyrkoherde i Slättåkra i Göteborgs stift och Anders Blomstrand (f. 1932), sedermera kyrkoherde i Dalby och kontraktsprost i Torna, jämte min tidigare nämnde dop- och konfirmationspräst.

Detta är inte platsen att skriva något om mina studier. Jag nöjer mig med att återge mitt svar till biskop Antje Jackelen (f. 1955) då hon i ett utvecklingssamtal med mig som kontraktsprost i Åsbo frågade vilka teologer som betytt mest för mig. Jag svarade: Mor och Bo Giertz. Vad hon tyckte om svaret vet jag inte, men det säger en hel del om mig själv och mitt liv i kyrkan.

Prästvigning Lunds Domkyrka Pingstdagen 1975. Foto: Hagblom foto, Lund.

Gudstjänstliv

Ända fram till dess 1986 års kyrkomöte fattade beslut om en ny kyrkohandbok gällde den som blev ”av Konungen gillad och stadfäst” år 1942. Förutom att den naturligtvis var präglad av sin tids språk och högtidlighet reglerade den i detalj prästens uppträdande i mässan. Detta efterlevdes noga av de flesta präster. Jag har varit med i sakristian bakom altaret, när prästen stått med handen på dörrvredet för att under det första ackordet till ingångspsalmens preludium öppna dörren och följa handbokens ordalydelse: ”Under orgelförspelet träder prästen för altaret”.

Sedan prästerna under 1950-talet i allt högre grad kom att ersätta den svarta kappan med alba, stola och mässhake under altartjänsten, gällde det att välja en psalm med åtskilliga verser före predikan, eftersom klädbyte då skulle ske. Att predika klädd på annat sätt än i kaftan med svartkappa var ännu otänkbart på många håll.

Kontraktsprosten Rolf Herlertz (1929–2003), känd för sin humor, delgav mig en gång som gott råd: en präst alltid ska vara utrustad med kniv. Han hade

som komminister i Rya en gång kommit ut i sakristian för att byta, men totalt misslyckats med att lösa upp den knut som höll ihop alban vid halsen. Predikstolspsalmen nalkades sitt slut, då han kom att tänka på fickkniven, som han snabbt fick upp och skar av knuten. Historien förtäljer inte vad som hände när han på nytt skulle få på sig de liturgiska kläderna under psalmen efter predikan.

I Örkelljunga pastorat användes vid den här tiden mässhake även vid gudstjänster utan nattvard. Detta var ett uttryckligt påbud av pastoratets kyrkoherde H.B. Hammar (1911–1990), med motivering att det förkunnade Ordet inte får omges med mindre respekt och högtid än nattvarden. Att många präster i stiftet numera inte använder mässkrud ens vid nattvard ser jag på med beklagande. Det är, bortsett från liturgiskt tveksamt, ett uttryck för ringaktning av de församlingsbor som under 1950- och 1960-talen skänkt skrudarna i kärlek till sina kyrkor.

Prosten H B Hammar. Foto: Sven Hjalmarsson, Örkelljunga.

Jag upplevde 1942 års kyrkohandbok som en trygghet, inte minst under studietiden då jag var en flitigt anlitad veniat. Det var dess formuleringar och noggranna föreskrifter jag blivit bekant med under hela uppväxten som jag nu skulle följa. Redan mycket tidigt under min första praktik i Örkelljunga sommaren 1972 anförtroddes jag av min handledare, H B Hammar, att leda en hel gudstjänst i småkyrkan i Åsljunga. Då var det uppgiften att predika som var en utmaning. Ordningen kände jag väl. Till hjälp för predikoförberedelsen utrustades jag med material för söndagen som Hammar hade använt som lärare i homiletik på den praktiska prästutbildningen, även kallad prakten. Han bad inte om att få granska resultatet av min homiletiska möda i förväg, vilket kan tyckas ha varit ett vågspel. Den liturgiska sången inövades noga med hjälp av organisten, Göran Elnegård (f. 1942).

När man ser tillbaka är det en del av formuleringarna i 1942 års kyrkohandbok jag saknar, men språket upplevdes, i vart fall av oss då yngre präster, som ett problem. Dock fanns det på den tiden en lojalitet med kyrkohandboken. Nästan ingen avvek från vad som stod. Det var ju ett fastställt uttryck för kyrkans bekännelse. Den senare bristen på sådan lojalitet har jag upplevt som bekymmersam.

Huvudgudstjänsten firades under min uppväxt och åtminstone in på 1980-talet oftast utan nattvard. Ur biskopens ämbetsberättelse till prästmötet 1975 framgår till exempel att i Riseberga och Färingtofta firades under 1974 nio högmässor med nattvard i moderförsamlingen och elva i annexet. Siffror som nog är representativa. Ännu under 1970-talets sista år hände på en del håll att

några lämnade kyrkan under tillredelsepsalmen då nattvard firades. I en del församlingar var det inte länge sedan nattvard firades endast två gånger om året, på Långfredagen och vid konfirmandernas första nattvardsgång. Nattvardsgudstjänst på Skärtorsdagen var rätt ovanligt under min uppväxt.
I mina första församlingar firades nattvard ungefär var sjätte vecka. I Bredaryd varannan, medan jag i Kvidinge varit med om att införa söndaglig mässa, något som tvärt emot en del farhågor tycks ha stabiliserat gudstjänstdeltagandet.

Försöken med nya ordningar inför det som skulle bli Kyrkohandboken 1986 började ungefär samtidigt som jag blev komminister i Rya församling i Örkelljunga pastorat. I pastoratet blev ett av de stora diskussionsämnena om syndabekännelsen ”Jag fattig syndig människa” var oundgänglig och huruvida katolska mässofferstankar smugit sig in i nattvardsbönerna. Förmodligen var detta tämligen unikt bland stiftets församlingar. När den nya handboken kom, kändes den av de flesta som mycket välkommen. Den enda ännu bestående diskussionen har gällt ”gamla eller nya Fader vår”. Jag har på senare år undrat hur länge något kan kallas nytt. Mer än trettio år tydligen. Genom flitigt användande tycker jag mig ha fått acceptans för den modernare formuleringen, i synnerhet av vana gudtjänstdeltagare.

Musiken har givetvis en mycket stor betydelse för gudstjänstlivet i en församling. När *Psalmer och visor 76* kom kändes det som en positiv injektion. En del har nu blivit ofta sjungna klassiker som har tålt att slita på, till exempel ”Måne och sol” och ”Det finns djup i Herrens godhet”; annat nöttes snabbt ned av tidens tand. Körverksamheten är en mycket viktig del i en församlings liv. Även i mindre landsbygdsförsamlingar fanns det ofta kyrkokörer in på 1970–till 1980-talet, om än av skiftande kvalitet visserligen. Jag urskiljer här en tydlig förändring: en gång var de flesta i kören sådana som gick i kyrkan även de söndagar då de inte sjöng i kören. Detta har efterhand förändrats och många körsångare ser man nu bara i kyrkan när de medverkar. I värsta fall hälsas de då särskilt välkomna, som om de var där för att uppträda. Det ställer stora krav på dagens kyrkomusiker att skapa förståelse för att en kyrkokör inte framträder i en gudstjänst utan är en bärande del av dess liturgi. Överhuvudtaget kan en musikers egen syn på kyrka och gudstjänst spela en stor roll för hur musiken kan bidra till att bygga upp och fördjupa församlingens andliga liv och berika kyrkoåret. Jag vill här gärna nämna min uppväxttids ”klockare” som ett föredöme, den i nordvästra Skåne legendariske musikdirektören och körledaren Sönne Brelert (f. 1924).

Under åren har jag fått samarbeta med tre skolkantorer, det vill säga personer som hade en kombinerad tjänst som folkskollärare och kyrkomusiker. Det är svårt att förstå hur de kunde få sin avtalsenliga veckovila tillgodosedd. Men det

tog många år innan frågor om arbetstid och veckovila fick något större genomslag i kyrkans värld.

Under min uppväxt och under de första cirka tjugo åren av prästtjänsten stod förkunnelsen i centrum för gudstjänsten. Predikan ansågs som det mest väsentliga. Församlingen såg det som en självklarhet och prästen som en förpliktelse att verkligen utlägga dagens evangelium eller föreskriven predikotext. Dock med tillämpning på nutida förhållanden. Ännu under prakten, framhöll vår lärare, kyrkoherde Olle Ekman (1924–2011), den tematiska predikans förtjänster. Vi skulle ge församlingen en korg att bära hem budskapet i. På landsbygden förekom passionspredikningar i fastan över de sex akterna av Jesu Kristi lidande fortfarande på många håll. Under åren i Munka Ljungby hade vi i lilla Össjö församling passionspredikan varje vecka i fastan. På sina håll förlades de till missionshus, gamla skolor, bygdegårdar och liknande.

Allt eftersom mässa kommit att firas oftare har predikans ställning blivit mindre dominerande. De formuleringar som inramade predikan, som om den var en gudstjänst i gudstjänsten, har försvunnit. Som ett kuriosum kan nämnas att kyrkoherden i Skånes Fagerhult, Jan Winqvist (1936–1996), ännu i slutet av 1970-talet använde ett schartauanskt predikosätt med tyst Fader vår på predikstolen med mera. Kanske den siste i Lunds stift.

Jag har genom livet lyssnat till många goda förkunnare men de i särklass främsta har varit H.B. Hammar d.ä., Olle Nivenius och Bo Brander (f. 1951). Bibelförankring, ett levande språk och en god fördelning av lag och evangelium för vår egen tid tillhör en predikans utmaning och möjlighet. Predikouppgiften har för mig tillhört ett av tjänstens största glädjeämnen.

Predikan i fastetid. Foto: Lotta Wihlborg.

Kyrkliga handlingar

Dop
År 1975 var dopsamtal en nyhet dit jag kom. En del fruktade att dopfamiljerna skulle känna det som att prästen kom på inspektion och förhör. Jag har besökt hemmen inför dopet vid de allra flesta av de cirka niohundra dop jag lett och knappast mött någon sådan rädsla. Med få undantag har jag känt mig välkommen. ”När kommer du och hälsar på”, har varit en självklar fråga från många blivande dopfamiljer i Kvidinge. Under de sista åren har jag känt mig något obekväm med nutida sed att inte stänga av TV:n när man får besök.

Den dopordning som introducerades 1986 skapade en helt ny delaktighet för familjerna. En mycket bra dopordning. Numera döps barnen allt senare, inte sällan omkring fyra månader gamla. Antalet deltagare vid dopgudstjänsterna har stigit markant. Under åren har det pågått diskussion om dopen ska firas fristående eller i samband med huvudgudstjänst, likaså om man kan tillåta hemmadop. Jag har utan betänkligheter gått familjerna till mötes i de allra flesta fall. Önskan om dop i hemmet har ofta handlat om starka släkttraditioner. Intressant är att konstatera att det ofta varit när jag tidigare konfirmerat barnets föräldrar som dopet i söndagens högmässa varit en självklarhet.

Här döps Wilmer. Mamma Caroline tidigare konfirmand numera kyrkvärd.
Foto: Lotta Wihlborg.

Konfirmation

Min första konfirmation var i Lösens kyrka pingstafton 1976. Jag fick ta över en inte helt oproblematisk grupp när jag kom till pastoratet. Många rotlösa ungdomar som på grund av sviktande arbetsmarknad på gamla bruksorter fått bryta upp när pappa fick arbete vid Uddcomb-projektet på Verkö. Något kunde jag väl ändå ge dem eftersom jag fick en Maria-skulptur i glas från Rejmyre som tack. Den har allt sedan dess haft en hedersplats hos mig.

Konfirmandkåpor var då relativt nytt. Ett motiv till införandet var praktiskt. Konfirmanderna kunde vara enkelt klädda under kåporna och slippa köpa mörk kostym respektive vit klänning, som dittills varit gängse klädsel. Det var också stor skillnad från då till den elegans i kläder och frisyrer som blivit det vanliga under 2000-talet. Konfirmandåldern höjdes i slutet på 1970-talet från fjorton till femton år. En stor fördel, men också en utmaning. Konfirmanders tankar och frågor mognar mycket under ett år. Först när jag kom till Munka Ljungby år 1982 slutade jag med konfirmationsförhör som då ännu var förhärskande på många håll. Arbetslag i konfirmandarbetet var inget som var aktuellt förrän under andra halvan av 1980-talet. Såväl under Bredarydstiden som i Kvidinge har arbetslag med pedagog och ledare varit av stor betydelse.

Min egen målsättning med konfirmanderna har ändrats med åren, från att i första hand förmedla kunskap till att ge konfirmanderna ett positivt förhållande till kyrkan och gudstjänsterna och förhoppningsvis kunskap på köpet. Vi har prioriterat konfirmandernas delaktighet i gudstjänsterna och tror oss ha sett positiva resultat av detta. Ända fram till slutet av 1990-talet var konfirmanddeltagandet i Kvidinge praktiskt taget hundra procent. Det var inte enbart en fördel. Mina sista år som konfirmandpräst var vi nere på cirka 50 procent. Då blev kvaliteten på det vi kunde göra betydligt högre. Farhågan att det bara skulle bli de särskilt begåvade och välanpassade som ville vara med visade sig obefogad. I en mindre grupp är det lättare att skapa utrymme för dem som har problem eller är lite annorlunda. För mig personligen var det lättare att ha konfirmander som gubbe än som ung man. Gubben har inget att behöva leva upp till.

Vigsel

De första tio åren gällde ännu många vigslar brudpar i tjugofemårsåldern eller yngre. Så vigdes också jag själv vid min Karin i augusti 1975 i Annelövs kyrka av Hans Roupé (1935–2015). Ännu hölls många vigslar vid pingst eller midsommar, en hel del tämligen enkla. Efter hand har vigslarna förändrats. Merparten gifter sig nu i trettiofem- till fyrtioårsåldern och har bott tillsammans i tio år eller mer och de egna barnen är brudnäbbar. Vigslarna är ofta stora både vad gäller arrangemangen och antalet gäster. Hos många, både brudparet och inte minst deras gäster, finns begränsad förståelse för att vigseln i kyrkan är en gudstjänst. Musiken är så gott som uteslutande helt profan. De sista åren har det också kommit önskemål att ersätta traditionell in- och utgångsmusik på orgel med inspelad musik. Jag har i samråd med musikern varit tillmötesgående men krävt att få granska texterna. Det finns ingen okristlig musik men många okristliga texter. Det känns som fullkomligt osannolikt att det för fyrtio år sedan inte sällan vid vigslar var solosång av kantorn, till exempel ”Där björkarna susa” av Oskar Merikanto.

Ett omdiskuterat nytt inslag har under 2000-talet blivit den anglosaxiska seden att brudens far ledsagar sin dotter till altaret. Jag har vid samtalen försiktigtvis påpekat det något egendomliga i att pappan, femton år efter att bruden flyttat hemifrån och bildat familj, ska överlämna sin dotter till den blivande maken. Jag har också försökt lyfta jämställdhetsaspekten, men fått svaret: ”Så betyder det inte för oss”. Denna sak är knappast värd att skapa konflikter om. Däremot har jag vägrat göra avkall på psalmsång och vigseln som en tydlig kristen gudstjänst. Under 1950-talet skänktes till många kyrkor vackra brudkronor i silver, om det inte redan fanns äldre kronor. De användes rätt flitigt under 50- och 60-talen men numera så gott som aldrig. I Kvidinge har vi haft en kronbrud på tjugo år, en brud från USA. Det är synd att dessa ofta mycket vackra silverarbeten förvaras inlåsta och sällan visas. I Kvidinge

förevisas numera kronan av Wiwen Nilsson (1897–1974) bakom glas i ett säkerhetsskåp tillsammans med nattvardssilver och medeltida kollekttavlor.

Även om kyrkomötet beslutat införa samkönade vigslar har inga önskemål om sådana förekommit i Kvidinge församling fram till och med år 2015.

Begravning
Min avlägsne släkting, prosten Tore Tengstrand (1920–2015), berättade följande: En man hade varit på begravning i ett krematoriekapell i Lund. Han talade sedan med mig, sa Tore, om hur det varit. Det var en sak han undrade över. Får prästen verkligen ha trätofflor på begravning? Jag frågade: Vad var det för en präst? Svar: Han hette K G Hammar (f. 1943). Ett lite speciellt exempel på förändringar i begravningsskick som ägt rum.

Ännu år 1975 var tiden mellan dödsfall och begravning ganska kort, men hade varit ännu kortare. Jag har i min ägo brev med svarta kanter, inbjudningar till äldre släktingars begravningar på 50-talet, där man hunnit få ut dessa med posten trots att begravningen ägde rum fem dagar efter dödsfallet.

I det tämligen sekulariserade Bjuvs pastorat, var det ännu 1975 en självklarhet att prästen bar kaftan och svart kappa vid begravningar. När jag kom till Rödeby fick jag av min förman, kyrkoherde Sven Salomonsson (1925-2009) veta, att prästen inte kan komma till begravning utan att bära hög hatt. Jag köpte en begagnad på en hyrfirma i Landskrona. Jag har senare haft nytta av den vid historiska dagar på skolor och i samband med krönikespelet på Kvidinge hed år 2010 vid 200-årsminnet av kronprins Carl-Augusts död, iklädde mig rollen av prosten Johan Krook (1762–1854). Jag vill understryka att jag inte har ett ont ord att säga om Sven Salomonsson, som var en klok och from kyrkoherde och som gav mig ett talesätt som följt mig genom livet: ”Vi är förhoppningsvis alla katoliker, dock icke romare”. Att huvudbonad var nödvändig vid begravningar i Rödeby och Flymen var i och för sig inte konstigt då merparten var jordbegravningar. Så var även fallet i Örkelljunga pastorat och under mina år i Småland. Det är först när jag kom till Kvidinge som kremation var förhärskande. Röcklin och svart stola har varit den normala klädseln sedan min tid i Munka Ljungby. Vad de sörjande haft för kläder har också genomgått mycket stora förändringar på fyrtio år. Från strikt svart för såväl kvinnor som män till nästan vad som helst, i vilka färger som helst. Mitt på 1970-talet förekom det ännu att kvinnor bar sorgslöja och männen sorgband.

Ända fram till mina första år i Kvidinge var så kallad bisättning mycket vanlig. De sörjande samlades i gravkapell i anslutning till kyrkogården någon dag efter dödsfallet för att ta farväl av den avlidne. Begravningsentreprenören var med för att visa den döde. Prästens roll var att hålla en kort andakt med

psalmsång. Detta var inte lika vanligt i Småland. Här spelade dock begravningsbyråerna en mycket stor roll vid gudstjänster och minnesstunder, där de fungerade som en slags värdar. De läste också upp namnen på dem som sänt blommor och skänkt minnesgåvor men inte var närvarande personligen. Jag har bara stött på detta i bygden runt Värnamo. Att seden med bisättning upphört beror förmodligen på att de avsked som numera anordnas värdigt och fint på sjukhusen väl fyller behovet.

När det gäller gravseder vill jag särskilt uppmärksamma det jag mötte på Flymens kyrkogård, där ett antal gravar till jul pryddes med små julgranar klädda med flaggor, glitter och kulor.

En tydlig privatisering av begravningsgudstjänsten har skett. När jag återvände till stiftet 1995 upptäckte jag att något förändrats. Ända fram till 1980-talet var begravningar ofta en angelägenhet, inte bara för släkten utan för hela byagemenskapen. I samband med detta har även seden med prestaverande och hedersbevisning med föreningsfanor helt försvunnit. Uppdraget att prestavera gavs i allmänhet hedervärda män i bygden de stod som en hedersvakt på ömse sidor om kistan med svarta florbehängda korskrönta stavar och gick sedan först i processionen ut till graven. Numera deltar ofta endast en trängre familjekrets, kanske tio till femton närvarande, även på landsbygden. Många väljer också att inte delta vid tacksägelsen i samband med allmän gudstjänst. Det känns inte längre angeläget att ett dödsfall kungörs på det sättet eller att församlingskyrkans klockor ringer själaringning för någon nära avliden. Att det kan dröja åtskilliga veckor innan gudstjänst firas i berörd kyrka bidrar även till att tacksägelsen inte känns viktig. Likaså om själaringning bara kan ske en dag när vaktmästare jobbar på just den kyrkogården. Känslighet för lokala traditioner tillhör inte de nybildade storpastoratens styrkor.

Begravningsgudstjänsternas psalmer och övriga musikinslag har också förändrats mycket. En successiv övergång har skett från musik och sång med tydligt kristet innehåll till alltmer profan populärmusik. Därför har inspelad musik blivit allt vanligare, trots att denna ofta alls inte kommer till sin rätt i en kyrkas ljudmiljö. Här spelar också ekonomiska aspekter in, då man upplever det som dyrt att hyra in en solist. Tiden är förbi då kantorn fick ett brunt kuvert med några sedlar som ersättning för att sjunga ”Jag är främling” och ”Jag har hört om en stad ovan molnen”.

Traditionellt har minnesstunder, ofta i närliggande församlingshem, med mer eller mindre omfattande servering varit vanliga i samband med begravningar. Också denna sed har efter hand avtagit. Här spelar också ekonomiska skäl in liksom allt flera komplicerade familjeförhållanden. För mig har det varit självklart att som präst delta, då sådana samlingar ägt rum i kyrkans lokaler. I

en mindre församling är det fullt möjligt och ett bra sätt att lära känna församlingsbor.

Söndagsskola, barn- och ungdomsverksamhet

Det var i brytningstiden mellan söndagsskola och Kyrkans barntimmar jag började som präst. I Bjuv hade, typiskt för tiden prästfrun, Monika Håkansson (1934–2002), maka till kyrkoherde Lars Håkansson (1932–2005), tagit initiativ till att starta barntimmar. De var mycket populära och bildade ett gott underlag för familjegudstjänsterna. När barntimmarna startade var det på många håll så, att församlingarna engagerar frivilliga, mammor, hemmafruar, syföreningsdamer med flera som ledare. De sänds på stiftets barnledarkurser för att bli bättre skickade för uppgiften. Det fungerar på liknande sätt som söndagsskolan gjort. Den stora anställningsvågen hade ännu inte startat. Ungdomssekreterare, så småningom församlingsassistenter, fanns det inte så många av. Söndagsskolan fanns ännu kvar på sina håll. När jag på 1980-talet kom till Munka Ljungby fick jag ta hand om en liten blandad grupp med härliga barn, bland annat våra egna; likaså i Össjö kyrka varannan söndag. Det fick skötas före de oftast två gudstjänsterna i några av pastoratets tre kyrkor.

I Bredaryd möttes jag av en mycket stor och aktiv söndagsskola med både Lillklass 1 och 2, mellanklass och storklass, omkring sextio barn som kom varje söndag. En rekryteringsbas för den stora och engagerade ungdomsgruppen. En mycket aktiv ungdomsgrupp hade jag dock mött redan i Rödeby, där Kyrkans Ungdom också hade en egen sånggrupp. Var det månne här Anders Salomonsson (f. 1959) lade grunden till sin fina psalm ”Vilket stort mysterium” som tillkom tio år senare?

Söndagsskola, barntimmar, öppen kyrkis, kyrkdetektiver, miniorer och juniorer. Grupperna har varit många och namnen olika, men de har funnits i församlingarna där jag arbetat. Jag har också trivts allra bäst i umgänget med barnen. I Kvidinge kom jag att tillsammans med den duktiga församlingspedagogen Lotta Wihlborg (f. 1967) och andra medarbetare lägga ner mycket arbete på att tydligt försöka koppla vardagarnas gruppverksamhet till söndagsgudstjänsten. En stor utmaning i vår splittrade och stressade tid. Att vi åtminstone delvis nådde våra mål gläder mig. Vi fick såväl körsångare som gudstjänstvärdar och förtroendevalda genom vuxenkontakterna och genom att barnen växte upp och engagerade sig. Att få bli avtackad vid en högmässa där det vimlar av människor i precis alla åldrar var ett slut på mina aktiva prästår som inte kunde bli bättre.

Spaning efter kyrkans hemligheter med Kyrkdetektiverna (6 år). Foto: Lotta Wihlborg.

Vi såg det som självklart att nattvard firades även med många barn i kyrkan. Det visade sig då att nattvardsutdelning med knäfall vid altarringen är mycket bra för barn. Det skapade ett lugn vi från början inte förväntat oss.

Barnens tillträde till nattvarden har på många håll haft svårt att vinna acceptans ännu år 2015. Att man först när man konfirmerats får gå till nattvarden sitter djupt rotat hos många, ofta annars till synes helt sekulariserade människor, vad nu detta kan bero på.

Ett annat av mina bästa minnen är, då alla barn och lärare från Kvidinge skola stod ute på prästgårdens gräsmatta och sjunger för mig på min femtioårsdag. Då tackade jag Gud för att få vara präst mitt i byn ännu år 2000.

Skolavslutningar i kyrkan och kyrklig närvaro på våra skolor har kommit i fokus och ifrågasatts. Vi lyckades att med framförhållning och goda samtal utforma skolavslutningar i kyrkan i bästa samförstånd utan att behöva göra avkall på ett centralt kristet innehåll. Men vi har också under terminerna haft åtskillig kontakt med rektor, lärare och barn. Det är mycket som är spännande med kyrkan. Det kan vara hembygdskunskap och historia, årets högtider och livets stora frågor om livet och döden. Skolan frågade och vi erbjöd och ställde upp. Också här är den lilla nära enheten kyrkans främsta tillgång.

Med skolklass på kyrkogården i regnig allhelgonatid. Foto: Lotta Wihlborg.

Barnen tillhör Guds rike och vi måste bli som barn för att komma in i himmelriket. Därför ska vi lyssna mycket på barnen och ta tillvara deras stora teologiska kompetens. Som när sexåringen kommer in i kyrkan då den stora gångmattan tagits bort och cementmosaikens mönster i form av ett svart kors mitt i golvet blivit synligt: ”Jesus har varit här hela tiden. Vi har bara inte sett han!”

Syföreningar och kyrkobröder

Vid mitten av 1970-talet var syföreningarna fortfarande många och mycket aktiva; år 2015 är nästan alla borta. Deras betydelse har inte tillräckligt uppmärksammats och uppskattats. Tänk så mycket pengar dessa kyrkans verkliga gräsrötter samlat in till Svenska Kyrkans Mission, Lutherhjälpen och andra hjälporganisationer samt till verksamhet och inventarier i församlingarna.

Två små speciella glimtar vill jag återge från mina första prästår. Min första syförening var den i Norra Vram. Gamla grevinnan Tornerhielm (1891–1979) på Vrams Gunnarstorp var aktiv medlem. De flesta damerna hade på ett eller annat sätt arbetat på slottet. Inför mitt första möte med syföreningen fick jag följande instruktion av en hänsynsfull dam: ”Här är det så att grevinnan får

kaffe först, sen du”. Jag, ännu inte fyllda tjugofem, var tacksam för att hon sa du trots detta sista eko av ståndssamhället.

När jag kom till Blekinge fick jag fem syföreningar på min lott, Strömsberg, Buggamåla, Ledja, Bjurabygget och Fjärdsjömåla. Alla samlades i hemmen. I en av dem hade man fått ett problem. Min företrädares fru hade varit mycket engagerad, men min fru var inte hemma i veckorna. Hon utbildade sig till församlingsassistent i Jämshög, en utbildning som även den kan räknas till stiftets historia. Vem skulle nu ansöka om lotteritillstånd? Med viss tvekan lät de sig övertalas. Om ingen av dem trodde sig klara det, kunde jag sköta saken.

Där en syförening ännu lever kvar, som i Kvidinge, kan man passa på att visa dem uppskattning. Medlemmarna kan också vara ambassadörer och informatörer om kyrkan dit Facebook faktiskt ännu inte når.

I Örkelljunga fanns en stor och aktiv kyrkobrödrakår vilken ännu lever. Denna rörelse har varit mycket stark i bland annat Åsbo kontrakt. Likt andra folkrörelser, har det på senare år varit svårt med nyrekrytering och förnyelse.
När försöken med ny kyrkohandbok tog vid under 1970- och 1980-talen var det ofta ur dessa kårer som frimodiga textläsare och förebedjare kunde hämtas. Då hade det också blivit självklart med kvinnliga medlemmar och namnet ändrades till Lekmannakår eller Församlingskår. I stiftet anordnades i slutet på 1970-talet frågesport i bibel- och kyrkokunskap mellan stiftets kårer. Jag fick förtroende både som frågeskrivare och domare. Finalen i Vilans församlingshem sändes vid ett tillfälle till och med i Radio Kristianstad. Vilka vann? Örkelljunga förstås.

Missionsoffer och Lutherhjälpsinsamling

Ett lyft för fasteinsamlingen. Foto: Lotta Wihlborg.

I många av församlingarna jag tjänstgjort har det funnits ett starkt engagemang för Svenska Kyrkans Mission och Lutherhjälpen. Missionskollekten på Trettondedag jul fanns i medvetandet hos många liksom Missionsdagen mitt på sommaren, så länge de fyra allmänna böndagarna fortfarande firades under kyrkoåret. Då insamlades kollekten genom offergång, i stället för kollekt med håvar eller i kollektbössor vid utgångarna lämnades pengarna, stundom i särskilda kuvert, i en skål eller korg på ett bord i koret. I någon kyrka till och med på altaret. Området innanför altarrunden sågs emellertid oftast som en plats dit endast prästen hade tillträde, och vaktmästaren av praktiska skäl. En i dag sällsynt och saknad respekt för det heliga. Att man verkligen såg detta som ett offer bekräftas av de imponerande summor som samlades in.

I Munka Ljungby liksom flera andra håll, var det en mycket gammal tradition med missionsfest med föredrag med mera i prästgårdsträdgården just på Missionsdagen. När de fyra böndagarna försvann och då det allmänna medvetandet om Trettondedagen som en del av julen försvunnit, till och med bland kyrkans eget folk, har engagemanget och kollekterna minskat. Offergång är i många församlingar i dag en bortglömd företeelse.

När Lutherhjälpen växte fram under 1950-talet kom också kyrkans internationella diakoni i fokus. Många engagerades med att packa fastesparbössor och informationsmaterial som spreds till alla hushåll i församlingen. Kyrkans Ungdom i Färingtofta, där jag var med vid mitten av 1960-talet, grep sig an uppgiften med iver. Uppfinningsrikedomen var stor när det gällde att finna sätt att samla in mer pengar. Eldsjälarna var många. I Åsbo kontrakt blev det en tävling mellan församlingarna om var man samlat in mest. Resultatet ringdes in till kontraktsombudet och meddelades till kyrkoherdarna och lokaltidningarna. Detta skapade mycket engagemang och medvetenhet om kyrkans världsvida syskonskap och uppdrag. Betydande summor samlades in före de TV-sända hjälpgalornas tid. När Lutherhjälpen bytte namn till något för många okänt, var många av eldsjälarna till åren komna och fann det för gott att sluta. Begreppet Lutherhjälpsinsamling lever faktiskt ännu kvar också utanför kyrkans trängre krets som något positivt. Dessvärre har engagemanget svalnat betänkligt, inte bara bland frivilliga utan bland kyrkans anställda. Men i dag finns så många andra kanaler för information och engagemang. Pengar kan samlas in smartare än i pappbössor på köksborden, även om en del av oss har svårt att tänka oss en fastetid utan dem. Det är värt notera hur snabbt Swish slagit igenom som alternativ kollektmetod.

Att det i församlingarna fanns människor som verkligen tog ordet ”offer” på allvar fick jag exempel på när ett gammalt mycket kyrktroget par i Kvidinge blev sjuka och dog. Kollekterna i Advent och Fastan minskade direkt med flera tusen kronor per år.

Förtroendevalda

Kontraktsprosten blir ofta tillkallad när det uppstår konflikter i församlingarna. Så även jag. Det gällde nästan alltid dålig arbetsmiljö ej sällan i kombination med en konflikt mellan kyrkoherde och någon förtroendevald. Detta kan förlama och förstöra en församling. Inte sällan har kyrkorådets ordförande velat bestämma inom kyrkoherdens ansvarsområde, ofta orsakat av att kyrkoherden inte har velat eller kunnat ta sitt ansvar.

Själv har jag varit lyckligt lottad med goda engagerade förtroendevalda i de allra flesta fall. Inte heller har jag drabbats av det förödande ”eländet” att många förtroendevalda sällan eller aldrig syns i kyrkan. Inte heller att partipolitik och kommunala konflikter nästlar sig in i kyrkans beslutande organ. Olika uppfattningar kan oftast lösas med samtal och kompromiss om det inte handlar om personlig prestige. Man måste också välja sina strider. En kyrkoherde får inte vara för snäll, men ha ledaregenskaper och god administrativ kompetens. Då kan man vid behov våga höja rösten och markera var gränsen går inom ramen för den dubbla ansvarslinjen.

Jag är tacksam över att ha fullföljt mitt kyrkoherdeuppdrag innan de allt större och oöverskådliga pastorat bildades, som så uppenbart leder till utökad administration, vilket drabbar församlingarnas gudstjänstliv och fjärmar kyrkoherden från församlingsborna.

Lokalt och globalt. Engagemang, ansvar och samverkan. Kvidinge IF:s ordförande tar emot rättvisemärkta fotbollar genom prästen och kyrkorådets ordförande. Foto: Lotta Wihlborg.

Administration

Vid mitten av 1970-talet fanns det i mindre och medelstora pastorat ofta bara en kontorist eller kanslist anställd, en person vars huvudsakliga uppgift handlade om folkbokföringen. Kyrkoherden skrev själv alla protokoll. Kyrkokassören var en arvoderad lekman, inte så sällan en bankkamrer eller en lantbrukare bra på bokföring. Det fanns ännu ställen där den fåtaliga personalen gick hem till kassören och hämtade sin månadslön kontant. Det är inte förrän jag kommer till Bredaryd år 1987 som jag var med om att anställa en kyrkokamrer. I hennes tjänst ingick att skriva protokoll vid sammanträden, vilket jag var mycket tacksam för. Från de handskrivna protokollens tid berättas om en präst som en gång fick tillkalla sin fru för att tyda vad han själv skrivit. I dag är det svårt att förstå att detta fungerade. Det gjorde det inte heller alltid. Men det fanns inte så många krav på dokumentation, planläggning, personalfrågor som tillkommit och medfört att varken kyrkoherden, kyrkoråden eller arvoderade dugliga personer kan greppa om

allt. En del nya krav kan ifrågasättas, men det fanns en hel del problem förr med anställningsförhållanden, ekonomiska transaktioner, till och med svarta löner, som vi sedan kommit ifrån.

Folkbokföring

Fram till den 1 juli 1991 var Svenska kyrkan folkbokföringsmyndighet. Inte många förstår i dag hur mycket arbete det krävde, inte minst av prästerna. Rader av stora församlingsböcker och ministerialböcker, de flesta handskrivna och inbundna i skinn, vittnar om ett idogt arbete. Det var inom detta område som det oftast anställdes personal utöver kantorer och vaktmästare.

På min första praktik var det självklart att jag omedelbart skulle sättas in i folkbokföringens hemligheter. Jag sattes i lära hos den blida men synnerligen kunniga kanslisten Birgit Ohlsson (1919–2008). Flyttning inom församlingen blev min första uppgift. Trots hennes kunnighet hade prosten fortfarande inte gett henne delegation att underteckna bevis eller andra handlingar. Han skulle skriva under allt själv, även personbevis för pass och förlossning. ”Hur skulle jag annars kunna veta något om församlingsborna”, sa han. Så småningom skulle dock även Birgit Ohlsson få sitt välförtjänta förordnande.

Det fanns präster som tog folkbokföringen på nitiskt allvar medan andra saknade såväl intresse som fallenhet. Mina lärospån kom snart till nytta. Sommaren 1974 var jag förordnad som ämbetsbiträde åt kyrkoherde Lundberg i Riseberga. Han var jämte egen tjänst semestervikarie i Kvidinge, dit jag skickades för att passa expeditionen. Jag utrustades med ett antal personbevis för de vanligaste ärendena undertecknade in blanco för att kunna ge snabb service åt dem som eventuellt infann sig personligen, vilket inte var helt ovanligt. Någon kanslist var ännu inte anställd i Kvidinge, trots att dåvarande kyrkoherden var känd för sin ringa kompetens på området. Han påstods ha ordnat handlingarna i tre lådor, sådant han kunde lösa, sådant han kanske kunde lösa och sådant han hoppades aldrig behöva ta fram igen. ”Rör inte hans papper”, var Lundbergs förmaning till mig.

Vi som i förväg visste något om folkbokföring stod högt i kurs hos den legendariske prosten Nils Glimelius (1917–2001), lärare i ämnet på prakten. Hans oefterhärmliga exempel om ungerske medborgaren Geza Ligety och mannen som ville byta namn från Johansson till Fasansvärd kan inte förbli onämnda. Som präst skulle jag också snart få eget ansvar för Rödeby norra kyrkobokföringsdistrikt med expedition i Strömsberg, ett arrangemang som uppstått, eftersom vägen till prästgården i Rödeby från de norra delarna av församlingen, ända uppe vid Smålandsgränsen, ansågs för lång och besvärlig, särskilt vintertid. Arbetet med folkbokföringen har jag aldrig saknat. Däremot personakterna i kyrkoarkivet som många gånger kom till användning vid förberedelse för griftetal. Genom dem kunde man följa en person från vaggan till graven.

Prästval
Det går inte att utelämna detta en gång självklara men ack så märkliga sätt att anställa en präst. Det fanns kvar så långt fram i tiden som 1987 då jag som sökande till kyrkoherdetjänsten i Bredaryd och Kulltorp fick provpredika i båda kyrkorna. Jag valde ämnet ”Inför vår Herre är vi alla smålänningar”. Då jag var ende sökande blev det inget val, men frågodagsförrättning då valförrättaren, i detta fall kontraktsprosten Börje Finnstedt (f. 1939), skulle tillfråga församlingen om de var nöjda med den ende sökande eller ville kalla ytterligare provpredikant. De höll till godo med mig.

När jag sökte och mot alla odds fick komministertjänsten i Rya 1977 fanns det emellertid fullt förslag. Vi var alltså tre provpredikanter som söndagarna efter varandra förrättade högmässa i Örkelljunga och Rya kyrkor. Jag, som den yngste och minst meriterade, fjärde söndagen i Advent 1976. Till min förvåning och glädje vann jag med knapp majoritet valet. Jag visste att jag hade H.B. Hammars förtroende. Han hade själv bett mig söka. Vad jag inte visste där borta i östra Blekinge var, att valet hade utvecklats till en strid mellan väckelsefolket, som röstade på en av mina medsökande, en from och mycket duktig man, och de andra som antogs ha röstat på mig eftersom jag var fotbollsdomare. Sant eller inte är det exempel på det problematiska med prästval. Helt ovidkommande motiv som utseende, dialekt och fruns hatt kunde avgöra. Detta kunde sätta sina spår i såväl församlingarnas liv som i enskilda prästers. Inte alla var så kristligt grundliga som den odalman från Riseberga som efter att ha lyssnat till en provpredikan till komministertjänsten någon gång på 1930-talet fällde följande omdöme: ”Ditta hade ente den helige Ande sajt hanom. Ditta hade han hittad pau säl”.

När Knut Lundberg valdes till kyrkoherde i Riseberga och Färingtofta 1956 kallade församlingarna honom som så kallad fjärde provpredikant. Han var inte tillräckligt meriterad för att hamna bland de tre som uppförts på förslag. För kallelse krävdes åtskilliga röstande. Man gick man ur huse för att rösta. Han valdes med 1363 röster medan de tre övriga kandidaterna fick sammanlagt 79. När jag många år senare var ute och åkte bil genom pastoratet med honom vinkade han ivrigt åt alla han såg. ”Det är säkert någon jag känner”, sa han. Han tjänstgjorde över trettio år i pastoratet, och så gott som alla såg det som ett mycket lyckat val.

Kyrkovaktmästare
Kyrkovaktmästaren kan vara helt ovärderliga för en församling. Jag har mött flera som på lite olika sätt varit kyrkans ansikte utåt i sin bygd, älskat sin kyrka av hela hjärtat och stöttat prästen och andra anställda i glädje och sorg.

Jag tänker på min barn- och ungdoms vaktmästare hemma i Färingtofta, Helge Larsson (1905–1975), som med hela sin varelse skapade vad hans namn

utsade: helgd! Utöver sin tjänst på kyrkogården och i kyrkan drev han ett lantbruk. På kyrkogården tog han hjälp av sin fru och sina barn, ofta på lördagarna. Han såg till att den medeltida traditionen med kimning vid helgsmålsringningen bevarades. En ringning som alltid ägde rum vid solnedgången. Vid gudstjänsterna i kyrkan var han klädd i smoking! Han avled dramatiskt i kyrkan då han just avtackats. Guldklockan i hans hand sprängde tiden. ”När tiden för hans tjänstgöring var slut begav han sig hem”.

Jag tänker på Bruno Bengtsson (1923–1987) i Rya, som var allt i allo i bygden. Också han med ett litet lantbruk utöver sin tjänst i kyrkan. Han kunde det mesta; han fångade råttor och drev bort bålgetingar i prästgården, bjöd den lille prästapågen på karameller vid söndagens gudstjänst, deklarerade åt församlingsborna, skötte kyrkogården oklanderligt, engagerade sig i Kyrkobröderna. En gång gjorde han dock ett fel och skrev ”KOMFORMATION” på kyrkans anslagstavla. Så heter det ju på skånska men jag såg mig i ung iver nödd att rätta honom. Vid ett hembesök inför en begravning berättade änkan för mig om hur hennes man plötsligt fallit död ner i köket inför hennes ögon. Hon sa: ”Då ringde jag (inte efter ambulansen som jag hade förväntat mig) efter Bruno”! Allt i allo.

Skolkantor John Gustafsson, kyrkovaktmästare Bruno Bengtsson och jag vid friluftsgudstjänst i Rya kyrkoruin sommaren 1978. Foto: Karin Fors.

Sist men inte minst Emil Vöcks (1902–1995) i Össjö. Han bodde ensam i en liten stuga i byn, och var pensionär när jag kom till församlingen, men tjänstgjorde vid ordinarie vaktmästares ledigheter. En speciell man och skribent med sirligt språk i NST. Han såg till att den lilla landsortskyrkan var den andra i Lunds stift som på 1930-talet fick julkrubba, S:t Petri i Malmö var först. Han for till Betlehem och köpte tyg som han lät sy upp till tre korkåpor för sin kyrka. En röd, en violett och en vit. När hans hjärta blev svagt fick han

pacemaker inopererad. En söndag tjänstgjorde en präst som också är läkare, Thomas Henningson (f. 1945), vid högmässan i Össjö. Emil frågade: ”När jag nu fått batteri, hur ska jag då kunna dö?” Prästen gav honom lugnande svar och den hedervärde vaktmästaren vilar nu på sin kyrkogård vid sin älskade Össjö kyrka.

Prästfruar

Under den tid jag försökt skildra försvinner flera tidigare självklarheter i församlingarna. Till dem hör prästfrurollen. Det var otänkbart att prästens fru, prästen var ju fortfarande oftast en man, hade arbete utanför hemmet. Hon förväntades oavlönad utföra en mängd sysslor. Var med i alla syföreningar, deltog i alla kyrkkaffen och församlingsaftnar, ledde söndagsskola och så småningom barntimmar, besökte gamla och sjuka med mera. Därtill följde hon sin make till alla konvent, där fruarna stickade eller broderade under föredraget, för att därefter samlas för sig själva under prästernas överläggningar. Ständigt var kaffet klart för en mängd besökare i prästgårdarna. Själv har jag serverats åtskilliga koppar förmiddagskaffe i prästgårdarna i Örkelljunga och Munka Ljungby av Ann-Mari Hammar (1917–2013), maka till H.B. Hammar respektive Emy Andersson (1916–2015), maka till prosten Torsten Andersson (1920–2013). Begåvade kvinnor som utan vidare kunde gjort yrkeskarriär på egna meriter. Det mest självklara av allt var att hon alla söndagar satt, som det hette, ”under sin makes predikstol”. Ofta hade dessa kvinnor egna utbildningar som lärare eller sjuksköterska, vilka uppgavs när de gifte sig med prästen. Det känns märkligt att det varit så ända fram tills alldeles nyligen. Förhållandet kan naturligtvis beklagas men ändå, heder åt alla dessa prästfruar. Hur mycket de i tysthet betytt hemma för sina män kan förmodligen inte överskattas, och då inte bara praktiskt utan som själavårdare.

En prästfru tog också stort ansvar för barnen. Att vara prästbarn och ha allas ögon på sig, var inte alltid så lätt. De förväntades vara exemplariska och samtidigt fanns det alltid både barn och vuxna som med skadeglädje försökte locka prästaungarna att hitta på hyss eller säga fula ord. Dessvärre utsattes de också inte sällan för mobbning på grund av att deras far var präst.

Prästgårdar

Om prästfrun setts som en frivillig självklarhet, så har prästgården på landsbygden varit en lagreglerad sådan. Prästen har utan ifrågasättande oftast accepterat villkoren. En del församlingar har varit snälla mot sin präst, andra tämligen njugga vad gällt underhåll och allmän välvilja. Tjänstebostadssystemets avveckling var en nödvändighet och det gick väldigt snabbt när det väl började. Så sent som när jag sökte kyrkoherdetjänsten i Kvidinge var det ett villkor att vi skulle bo i prästgården. Så var det självklart inte när min efterträdare skulle utses tjugo år senare. Många kollegor i

kontraktet bodde i prästgård ännu på 1990-talet men när vi lämnade Kvidinge prästgård i juni 2015 var jag den siste som bodde i tjänstebostad. Den stora fördelen med prästgård är att man bor i sin församling, människor vet var man finns. Man får vara beredd på att vara till tjänst, dygnet rumt, men det utnyttjas sällan. Även om man bor i ett speciellt hus lever man ändå samma

Prästgården i Eket, Rya församling, 1978. Numera privatägd. Foto: Alf Fors.

dagliga liv som byborna i övrigt, man ses i affären, på idrottsplatsen och på julmarknaden. Man vet när Svensson blev sjuk och Jönsson hade inbrott. Att bo i sin församling är en oöverträffad möjlighet att lära känna dem man är satt att tjäna, men för det krävs inte tjänstebostad. På ett sätt är man förstås aldrig ledig, prästen är väl alltid präst oavsett var man bor, och man kan gå till jobbet. Ibland utan att ens behöva gå ut. I Kvidinge var det mindre än tio meter mellan prästgårdens västra gavel och ingången till sakristian i kyrkan. Prästgården var ett underbart men dragit korsvirkeshus byggt år 1789. Helt eller delvis utan spöken.

Som kontraktsprost stötte jag på problem som kan följa när prästerna bor långt från sina församlingar och därför förblir okända för många ännu efter flera år på tjänsten. Ibland leder det till att annan personal som bor på orten får ta ansvar för mer än de borde.

Kvidinge kyrka från 1886 med prästgården från 1789 i bakgrunden. Foto: Lotta Wihlborg.

Kontrkatsprostuppdraget

Strax efter att Christina Odenberg (f. 1940) utsetts till stiftets biskop 1997 blev jag uppringd av henne. Vi hade aldrig träffats. Mobiltelefon var ännu inte var mans egendom, men hon spårade upp var jag fanns, då jag inte var hemma. Jag var i Vittsjö hemma hos Ann-Mari Hammar. Så skedde det märkliga, att jag blev tillfrågad om prostuppdraget i Åsbo kontrakt sittande vid det skrivbord och i den stol som tillhört min förste ledsagare in i prästens gärning, den då avlidne H.B. Hammar, en av mina främsta förebilder i tjänsten. Jag återger händelsen eftersom cirkeln slöts på detta sätt. En annan märklig omständighet var, att jag som kontraktsprost fick efterträda Joel Hansson (f. 1934), Klippan. Joel som jag en gång haft som kristendomslärare i realskolan, en syssla han som nykommen till Klippan hade vid sidan av kyrkoadjunkturen. Sådant kunde förekomma på 1960-talet. Joel Hanssons betydelse som kontraktsprost i Åsbo kan inte överskattas. För mig personligen har han varit en förebild, ett stöd, bollplank, själavårdare och god vän under så gott som hela min prästtid. Jag är honom oändligt tacksam!

Prosten Joel Hansson Foto: Ove-foto, Klippan.

Det var ett maktpåliggande uppdrag att efterträda H.B. och Joel och att säga ja till biskopens rätt tydligt formulerade önskan. Själv hade jag aldrig tänkt mig i den rollen. Jag gick in i uppdraget med bävan i respekt för den Herres kyrka jag vigts att tjäna, men också mot de släktgenerationer ur mycket enkla och fattiga förhållanden som vilar på Färingtofta kyrkogård. Personligen hade jag mycket stor glädje av prostuppdraget, som även det förändrades påtagligt då statskyrkosystemet upphörde vid millennieskiftet. Som prost fick jag samarbeta med tre biskopar; var och en mycket olika, men goda och omtänksamma i förhållande till sina prostar. Åsbo kontrakt visiterades av såväl biskop Christina som biskop Antje. Jag hade inte samma darrande respekt då som inför Anders Nygren år 1957, men med den bakgrunden har det ibland känts märkligt att samarbeta så nära med stiftets biskop som en kontraktsprost gör.

Biskopsvisitation i Åsbo kontrakt våren 2013. Foto: Lotta Wihlborg.

Slutord

Min tanke bakom dessa rader har varit att skildra ett stiftshistoriskt ögonblick under dryga fyrtio år. En liten vindpust i historien, men ett helt prästliv på landsbygden i Lunds stift kring millennieskiftet 2000. Professor Oloph Bexell skriver:

> Inte bara offentliga debattörer och höga beslutsfattare hör till kyrkohistorien. Också enskilda människor i församlingarnas vardagliga liv har sin plats i tid och rum när man vill förstå vad som hänt.[2]

Det är i det perspektivet jag velat skriva.

Åsnan Jack 2007 Kristus-bärare. Ett gemensamt uppdrag. Prästen och lokal åsna med unga ägare firar första söndagen i Advent: Kristus kommer i sin kyrka. Foto: Lotta Wihlborg.

[2] Oloph Bexell *Sveriges kyrkohistoria, bd. 7: Folkväckelsens och kyrkoförnyelsens tid.* Stockholm 2003.

Stiftshistoriska sällskapet

har till uppgift att väcka och samordna intresset för historiska studier rörande Lunds stift och dess församlingar samt att i mån av möjlighet understödja sådana studier.

Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift bildades den 29 september 1999.

Sällskapet vill:

Initiera stiftshistorisk forskning på stifts– och lokalnivå.
Anordna symposier, föredrag och studiebesök.
Arbeta med tillkomsten av en stifts–historisk skriftserie, meddelandeserie samt utge årsskrift.
Hålla kontakt med övriga stiftshistoriska sällskap, med stiftshistorisk forskning i Danmark.

Medlemskap kan erhållas av enskilda personer, församlingar, kyrkliga organisationer och sammanslutningar som är intresserade av sällskapets arbete. Antalet medlemmar var i januari 2014 omkring 160, det övervägande antalet enskilda medlemmar.

För ytterligare information kontakta

ordförande TD Anna Minara Ciardi
ordf@lundsstiftshistoriska.se

vice ordförande Kontraktsprost Gudrun Erlanson
vordf@lundsstiftshistoriska.se

sekreterare TD Stig Alenäs
sekr@lundsstiftshistoriska.se

http://www.lundsstiftshistoriska.se

SVENSKA KYRKOHISTORISKA FÖRENINGEN

Som medlem i ett av de stiftshistoriska sällskapen får Du på olika sätt kunskap i och information om den lokala och regionala kyrkohistorien. Eftersom kyrkan finns också på nationell nivå och i andra stift liksom internationellt, är vi övertygade om att också sådana kyrkohistoriska förhållanden ska intressera Dig. **Vi inbjuder Dig därför att bli medlem i Svenska Kyrkohistoriska Föreningen.**

Som medlem i Svenska Kyrkohistoriska Föreningen får Du den mer än 300–sidiga medlems–boken *Kyrkohistorisk årsskrift*, som utkommer i december varje år. Den innehåller kyrkohistoriska artiklar av ett rikt varierat innehåll. Varje årgång innehåller också en unik och mycket fyllig recensionsavdelning, där man på ett enkelt och överskådligt sätt kan hålla sig informerad om den aktuella kyrkohistoriska litteraturen i vårt land och internationellt.

Som medlem i Svenska Kyrkohistoriska Föreningen inbjuds Du också till den årliga *Kyrkohistoriska dagen* i Uppsala – en dag med kyrkohistoriska föredrag och möjligheter att träffa och knyta kontakt med andra som delar Ditt kyrkohistoriska intresse.

Ytterligare information om föreningen och årsskriften finns på våra hemsidor www.kyrkohistoriska.se/foreningen respektive www.kyrkohistoriska.se/arsskriften

www.stiftshistoriska.se
www.lundsstiftshistoriska.se